

El Diacrític | | Actualitzat el 12/12/2017 a les 07:00

?Salut i benestar sota un model en descomposició

«Tota consideració crítica envers la sanitat i, per tant, la ciència occidental s'identifica automàticament com a un acte de desagraïment, d'egoisme» | «Quin és l'impacte humà i ambiental de la industrialització del benestar?»

«El sistema sanitari occidental, juntament amb la indústria del medicament i dels equipaments d'alta tecnologia sanitària, suposen una greu amenaça»

Sovint, la vida, és a dir, la possibilitat real de mantenir una qualitat de vida mínimament digna - salut integral, autonomia-, depèn d'un simple codi de barres. Disposar, o no, d'un simple full de paper imprès pot marcar la diferència. Per això, he de reconèixer què, quan em trobo a la farmàcia i sento com la persona que treballa al costat oposat del taulell m'informa sobre la inesperada caducitat del meu pla de medicació, em venen al cap en Michel Foucault i n'Ivan Illich. Cadascú, òbviament, per la part que li correspon, tenint en compte les respectives aportacions a les relacions, sempre conflictives, entre vida i política. Dit d'una altra manera, entre vida, existència en societat, i poder. Si considerem plenament acceptada la sentència segons la qual la salut és molt més que la simple absència de malaltia o dolor, és obvi que haurem de repensar la idea de *benestar* superant l'actual provisió embogida de mercaderies que el capitalisme ens ofereix com a experiència vital fonamental, mesura d'èxit i satisfacció falsa d'unes necessitats artificialment construïdes (a canvi de mantenir sempre en fràgil equilibri, massa cops en suspens, la satisfacció de les necessitats que enfrontem, bona part de nosaltres, per mitjà de la venda de la nostra força de treball, sigui física o intel·lectual).

Fa pocs dies, vàrem presenciar com totes les autoritats polítiques de l'Estat, exhibint una falsa unitat forçada per l'atractiu del botí en joc, es delien perquè Barcelona fos escollida com a seu de

L'Agència Europea del Medicament (EMA, en les seves sigles en anglès). Per altra banda, cinc anys enrere, el govern de la Generalitat presentava el projecte Barcelona World com el bàlsam miraculós per tal de proporcionar una bafarada d'aire fresc a l'economia, estendre i intensificar el turisme *Rambla Style* a les zones de l'interior de Catalunya i minvar, si això fos possible en major grau, les condicions dels sectors més precaris del mercat laboral català. En tercer lloc, Amazon ha posat l'ullet en aquest cantó de la Mediterrània i sembla que continuarà invertint en el foment d'unes formes de consum intensiu que ja no entenen d'horaris ni dies de descans (si el nostre oci és el consum, posant-lo en pràctica fem treballar a d'altres, és a dir, provoquem tot el contrari, patiment heterònom, submissió, precarietat i dependència). Però, algú, segurament carregat de (les seves) raons, m'interpel·larà en el sentit que el primer cas no té res a veure amb els altres dos i que suggereixo, intencionadament, analogies espúries entre sectors de l'economia que no tenen res a veure. La medicina és *bona*, els medicaments *salven vides*.

El relat positivista sosté, amb vehemència, que la ciència vetlla per a procurar-nos benestar, sobretot mitjançant l'assoliment de riquesa (material: fonamentalment diners i, per tant, capacitat adquisitiva). Un *benestar*, així i tot, que només *gaudeixen* un reduït nombre d'individus en relació amb qui es veu, efectivament, afectat per la dinàmica mundial del desenvolupament capitalista. Certament, no té massa sentit capficar-se en polemitzar entorn el grau de veracitat d'aquesta tesi. Segurament una tasca massa elevada per un petit article com aquest. En tot cas, l'oportú seria interrogar-nos sobre el significat de la vida. Què vol dir viure? En aquest sentit, la realitat sempre ens serveix situacions que dilueixen absolutament les categoritzacions dicotòmiques: riquesa-pobresa, salut-malaltia, llibertat-dependència o, finalment, existència i reconeixement (socials)-exclusió i ostracisme.

Sense dubte, i a parer meu, el millor, en aquests casos, és parlar d'un mateix. Aquest desembre fa tres anys que vaig experimentar una estada de 35 dies a l'Hospital de Sant Pau, a Barcelona, relacionada amb la resolució sobtada i definitiva d'una afecció cardíaca congènita que va condicionar greument la meua vida fins on puc recordar, especialment l'adolescència. El desenllaç és d'una evidència palmària: vaig sortir prou bé del taller. Substitució del motor i cap a casa (això sí, amb un carro de medicaments, alguns d'ells caríssims). En aquests casos, no podem perdre de vista el fet que l'existència de la sanitat gratuïta i d'accés semi-universal -com es van encarregar de decretar qui expulsa les migrades i les excloses del mercat de treball de l'assistència sanitària sense restriccions- és un factor clau perquè les persones, sobretot les que disposen de menys recursos, afectades d'una malaltia en el moment de néixer, tinguin possibilitats de gaudir d'una *oportunitat* (si així volem referir-nos a existir com a força de treball sana i instruïda, disponible per l'extracció de plusvàlua) a la nostra societat. En aquest sentit, pels que, com qui escriu, ens mirem amb desconfiança les instàncies que vetllen pel nostre benestar a través de l'administració burocràtica, i absolutament gens participada, de les nostres vides, això no deixa de ser viscut com una gran paradoxa existencial. D'altra banda, la generalització, amb èxit notori, dels trasplantaments ha esdevingut un cas paradigmàtic a l'hora de preguntar-se sobre la sostenibilitat a llarg termini del sistema sanitari occidental.

Segons sembla, l'*home blanc* ha de sobreviure a qualsevol preu i és imperatiu continuar endavant amb el desenvolupament sense límits. Per això, tota consideració crítica envers la sanitat i, per tant, la ciència occidental s'identifica automàticament com a un acte de desagraïment, d'egoisme. El valor suprem de mantenir-nos vius sigui com sigui no pot ser qüestionat obertament. Aquest atreviment, s'entén, molt sovint i de forma interessada, com a una desautorització pública -nodrida d'una bona dosi d'egoisme- dels professionals de la sanitat. Però encara hi ha més.

Quin preu paguem pel benestar i la seguretat que ens proporciona un sistema de *protecció social* que deu, en bona part, la seva existència a garantir -tot i que cada cop en pitjors condicions objectives- la continuïtat de cicle de l'acumulació ampliada del capital (darrerament, sobretot, a occident, a través del consum)? Qui pateix les conseqüències de la nostra elevada esperança de vida? Quin és l'impacte humà i ambiental de la industrialització del benestar? Coneixem el mapa, la distribució territorial, d'aquest impacte, d'aquest patiment? Per centrar una mica les referències, m'agradaria remarcar que, malgrat les diferències d'enfocament, i molt més propers a la nostra

realitat, tant en Miquel Amorós, des d'una perspectiva antidesenvolupament, com en Carlos Taibo significant, amb contrastada solvència, les imminents conseqüències del col·lapse energètic i civilitzatori, han posat sobradament les bases per una crítica contemporània al capitalisme i l'administració burocràtica de l'existència en l'actualitat. La meua intenció, aquí, és intentar lligar algunes de les seves reflexions amb certes vivències personals per il·lustrar com allò que llegim als llibres, efectivament, moltes vegades pot ser experimentat en la quotidianitat.

«La medicació hauria d'existir com un recurs a evitar sempre que sigui possible, mai com a una pràctica de consum sistemàtic»

Quan estem una temporada en contacte amb el sistema sanitari, i no volem renunciar a realitzar una aproximació crítica, és inevitable percebre que la nostra supervivència està íntimament lligada al desenvolupament salvatge del capitalisme global, l'espiral suïcida de crèdit a mort i, per tant, la financiarització endèmica de les economies dels països *occidentals*. Un altre tema -no menys important-, i encara que es perceben vents (suaus) de canvi en aquest sentit durant els últims vint anys, seria abordar la qüestió del paper sotmès i subordinat al qual es veuen reduïts els pacients en el marc de l'estructura social dins el sistema sanitari. L'apoderament del pacient - o de l'usuari en la neollengua sanitària-gerencial- és més aviat una quimera que compta amb una bona dosi de literatura, massa pocs recursos per part de l'Administració i certs casos d'intents voluntariosos -dignes, per altra banda, d'esment- per posar-la, efectivament, en pràctica enfrontant les dificultats que suposa treballar en una situació d'adversitat crònica i greuge, a hores d'ara estructural, envers qui es lucra amb el negoci de la salut.

Al mateix temps, la indústria farmacèutica global funciona com a element de pressió sobre els governs, les agències supranacionals i, evidentment, el sector de la sanitat privada, condicionant significativament la manera com enfrontem les diferents experiències de manca de benestar. Disposem d'un bon nombre d'aproximacions solvents que destaquen la preocupant medicalització creixent de la societat occidental. Des d'un punt de vista de respecte a la integritat de la persona, de respecte envers els ritmes propis de gestió de la salut, d'autogestió integral i activa (encara que sovint necessiti acompanyament) dels processos de manca de benestar, la medicació hauria d'existir com un recurs a evitar sempre que sigui possible, mai com a una pràctica de consum sistemàtic. El cas dels psicofàrmacs és paradigmàtic d'allò que pretenc expressar. També és veritat, per afegiment, que les pràctiques alimentàries i l'estil de vida occidental, en general, resideixen en l'origen d'un bon nombre d'afeccions *noves*, contemporànies al capitalisme del segle XXI, que donen sentit a -i també justifiquen- la dinàmica circular d'afecció-consum compulsiu de medicaments-afecció...

Des del punt de vista de l'entorn, del territori entès com a ecosistema necessari per procurar-nos un projecte vital on garantir la supervivència -no hipotecada- de les generacions futures, el sistema sanitari occidental, juntament amb la indústria del medicament i dels equipaments d'alta tecnologia sanitària, suposen una greu amenaça. En aquest sentit, l'empremta ecològica global del conjunt de tractaments o intervencions que permeten la continuïtat dels estàndards de qualitat de vida occidental -en general, òbviament- posen en veritable risc el manteniment de la vida en el planeta terra. És molt difícil, si partim, a la vegada, de la convicció que tothom ha de poder gaudir d'una oportunitat per engegar un projecte de vida en condicions de benestar corporal i emocional, no reflexionar sobre com podem fer per no col·lapsar els recursos naturals i garantir la no explotació de la força de treball en països que ni tan sols ofereixen sistemes de protecció social a les seves habitants.

Arribat el moment de concloure, tothom, inevitablement, espera una proposta, una alternativa, una solució. I no la tinc, no la sé pas. Tampoc em correspon a mi, en cap cas, oferir-la. Potser no existeix i esperem en va la recepta definitiva per evitar l'imminent col·lapse. Ara bé, sí que puc provar d'imaginar empès, impulsat, per aquelles aproximacions que consideren l'enèsima formulació assistencialista del capitalisme un carreró sense sortida, un atzucac on estan cridats a deixar-se la pell les de sempre. Keynes i els seus acòlits postmoderns han mort de la mà de la divisió internacional de treball, la colonització tecnològica i la submissió de la geopolítica a l'extracció desfermada de recursos naturals provocant danys irreparables en els ecosistemes amb més riquesa en biodiversitat del planeta. Davant d'això, a tall d'exemple, recuperar en Carlos Taibo ens serveix per veure com ens enfrontem a dos escenaris, ambdós ja en marxa en Occident però amb diferents graus d'intensitat i suport popular. D'una banda, l'ecofeixisme, una nova pulsó identitària, pujant que es manifesta, per exemple, en l'aposta d'alguns governs per aixecar (més si cap) fronteres físiques, amb l'objectiu d'endurir les condicions d'accés al seu territori. Barrar el pas novament, doncs, als inevitables fluxos migratoris d'una població expulsada massivament dels seus llocs d'origen. Per un altre costat, als antípodes, trobem les diferents experiències de transició ecosocial, les quals s'erigeixen com a esforços i pràctiques comunitàries dirigides a superar un capitalisme que viu, ara sí, finalment, la seva fase terminal.

Lligant això últim amb el tronc de la meua reflexió, pensar una alternativa al col·lapse, si és que veritablement existeix, implica preguntar-nos a quin ritme -i amb quines expectatives vitals, o sigui, amb quin grau de benestar material- desitgem continuar habitant el territori que ens va acollir quan vàrem néixer, o el que ens ha acabat adoptant com a resultat d'un o diversos moviments migratoris. Preguntar-nos si ens interessa reflexionar sobre la qualitat de l'aire o els milions de tones de plàstic que desplacen la vida per la mort als medis aquàtics de tot el planeta. És notori, quan parlem de l'agressió ecològica, que existeix una jerarquia de responsabilitats que no podem, ni volem, obviar. També, sabem que les accions micro, centrades en l'àmbit quotidià, tenen un impacte limitat en el curt termini tot i que no hem de subestimar la seva potencialitat de transformació i de creació de vincles comunitaris al marge de les dinàmiques del mercat -producció, distribució i consum de mercaderies- i, necessàriament, del treball assalariat.

Dit això, i mesurant l'entusiasme, crec de vital importància evidenciar la desvergonya de qui -sota el paraigua de postulats pretesament transformadors- no contempla la crítica frontal al desenvolupament com a part indefugible d'una acció política emancipadora. Les crisis recurrents del capitalisme no constitueixen res més que símptomes d'ofegament. Reaccions de replegament i reacció virulenta davant l'esgotament dels recursos naturals per part d'un model de desenvolupament -i de benestar, encara que això no ens agradi- fonamentat en la utilització intensiva de combustibles fòssils i, per tant, fonts d'energia no renovables. Reaccions desesperades en veure perillar l'extracció de plusvàlua i, també, l'excusa idònia per a sotmetre milions de persones a unes relacions socials heterònomes fonamentades en el treball abstracte i sense cap connexió amb la satisfacció real de les necessitats humanes.

No existeixen massa raons per a creure que l'estat del benestar podrà recuperar la seva forma original, en bona part idealitzada, conseqüència d'una conjuntura històrica, social i (geo)política molt

determinada. I no ho podrà fer, en cap cas, sense provocar l'acceleració de l'extracció intensiva de recursos amb costos d'inversió i danys mediambientals, probablement, irreversibles. Cada cop resulta més difícil accedir a les fonts d'energia no renovable i, el que ve a confirmar el caràcter surrealista de tot plegat, cada cop s'ha d'emprar més energia per a obtenir una nova unitat d'aquesta. D'altra banda, les alternatives renovables, fins al moment, requereixen un elevat consum de productes derivats del petroli -components, infraestructura- que no suposen, a la pràctica, un desbloqueig real de la problemàtica.

Tenim davant nostre un repte molt important: assumir la necessitat de projectar un mode de vida, un tipus d'existència, postcapitalista -desindustrialitzada, destecnologitzada, despatriarcalitzada i desburocratitzada, fent pròpies, novament, les paraules d'en Taibo- que, per afegiment, provocarà efectes, com sembla inevitable, sobre la vida de les persones que habiten a occident. També, de forma específica, sobre aquelles que necessiten, *sine die*, la protecció, l'assistència mèdica i la provisió periòdica de medicaments per part d'aquest Estat del benestar depredador de recursos naturals, explotador de força de treball i potencialment letal per la biodiversitat del planeta. Jo mateix em trobaré en aquesta situació, sense anar més lluny. Haurem d'enfrontar, doncs, la determinació de repensar plegades els significats de salut i benestar -en el marc d'allò que volem construir- per tal que les noves generacions puguin continuar la feina i gaudir la seva materialització sense veure perillar, al mateix temps, el seu propi futur.

Isaac Arriaza és autor del bloc Hic Rhodus, Hic Salta! Bitàcola de pensament antagonista i crítica de la cultura